

MƏKTƏB KİMYA KURSUNDA İLK DƏRSİN TƏŞKİLİ VƏ KEÇİRİLMƏSİ METODİKASINDAN

G.Ə. Əhmədzaadə, A.Z. Məmmədova, G.V. Şadlinskaya

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Ümumtəhsil məktəblərində digər fənlərdə olduğu kimi kimyadan da ilk dərsin təşkili və keçirilməsi məsuliyyətli proses olub, müəllimdən pedaqoji ustalığ və yüksək peşəkarlıq tələb edir.

Şagirdlər üçün fənnin yeni olması baxımından kimya müəllimi dərsin məqsədinin təhsil, tərbiyə və inkişafetdirici vəzifələrini düzgün müəyyənləşdirməklə yanaşı, konstruktiv və təşkilatçılıq fəaliyyətlərini, kommunikativ (ünsiyyət) funksiyasını düzgün təşkil etməli, ilk gündən onlarda kimya elminə maraq oyatmaq üçün motivasiya yaratmağı bacarmalıdır. İlk dərstdə kimya müəlliminin həmçinin geyiminə, davranışına, nitqinə və işlətdiyi ifadələrinə də diqqət yetirməsi vacibdir [1-3].

Kimyadan ilk dərstdə alt standartlara [4] uyğun qoyulmuş məqsəddə:

- təhsil vəzifəsi: kimyanın nəyi öyrənməsi, hansı fənlərlə sıx əlaqəli olması, əhəmiyyəti və s. məsələlər barədə məlumat vermək; maddələr, onların xassələrinə və çevrilmələrinə aid şagirdlərin həyat bilgisi, biologiya, fizika fənlərindən malik olduqları sadə bilikləri ümumiləşdirib aktuallaşdırmaq və onlara kimyəvi məzmun verməklə şagirdlərdə tam təsəvvür yaratmaq, fənnə maraq və həvəs oyatmaq;

- tərbiyə vəzifəsi: kimyanın tərifində işlədilən maddələrin bir-birinə çevrilmələri ifadəsinin mahiyyətinin şagirdlər tərəfindən dərk edilməsi, maddənin yox olmaması və heçdən yaranmaması barədə təsəvvürün yaradılması ilə onlarda materialist dünyagörüşü formalaşdırmaq;

- inkişafetdirici vəzifə: şagirdlərdə müşahidə yolu ilə əldə etdikləri nəticələri təhlil etmək, müqayisə, təsnif və ümumiləşdirmə aparmaq kimi bacarıqlar inkişaf etdirməkdir.

Hazırkı tədris proqramlarına görə biologiya və fizika VI, kimya fənni isə VII sinifdə tədris olunur. Buna görə də, ilk dərsi şagirdlərin biologiya, həyat bilgisi və fizika fənlərindən kimya ilə əlaqədar malik olduqları bilikləri müəyyənləşdirmək məqsədi ilə, onlara aid suallar üzrə hazırlanmış vasitələrlə diaqnostik qiymətləndirmə aparılmaqla başlamaq olar. Müəllim çalışmalıdır ki, şagirdlər elə ilk gündən hər hansı bir məsələyə özləri münasibət bildirsinslər və nəticə çıxarmağa səy göstərsinslər. Şagirdlərin öyrənmə fəaliyyətinə belə yanaşma ilə onların əvvəlki siniflərdə yiyələndikləri müstəqil bilik qazanma bacarıq və

vərdislərinin daha da inkişaf etdirilməsi və formalaşdırılmasına imkan yaratmaq olar.

Suallar aşağıdakı ardıcılıqla verilə bilər:

• Sizcə nə üçün biologiya və fizika fənləri kimyadan əvvəl tədris olunur?

• Biologiya fənni nəyi öyrənir?

• Fizika fənni nəyi öyrənir?

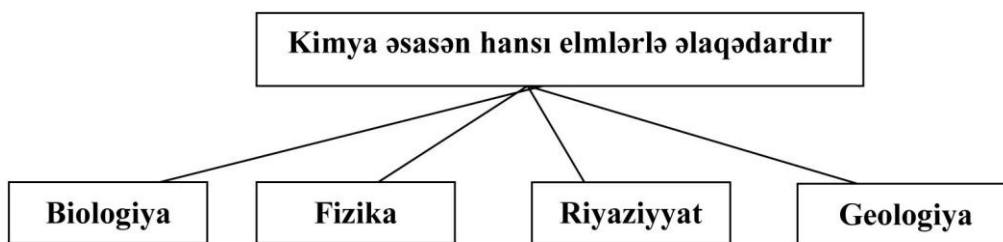
• Həmin fənlərdən kimyadan sizə məlum olan biliklərə əsasən kimyanın nəyi öyrənməsi barədə fikir söyləyə bilərsinizmi?

İlk üç suala şagirdlərin verdikləri cavabları belə ümumiləşdirmək olar: biologiya canlı orqanizmlərin quruluşu və funksiyalarını fizika isə materiyanın müxtəlif formalarını, onun xassələri və çevrilmələrini, bir sözlə fiziki hadisələr və onların qanunauyğunluqlarını öyrənir. Kimyada isə fiziki cisimləri və canlı orqanizmin hüceyrələrini təşkil edən maddələr öyrənilir. Beləliklə kimya, biologiya və fizika fənləri təbiət elmləri omaqda bir-biri ilə sıx əlaqədardırlar. Həmin fənlərə aid biliklərin əlaqəli mənimsənilməsi, dünyanın tam bir vahid kimi qavranılması üçün zəmin yaradır.

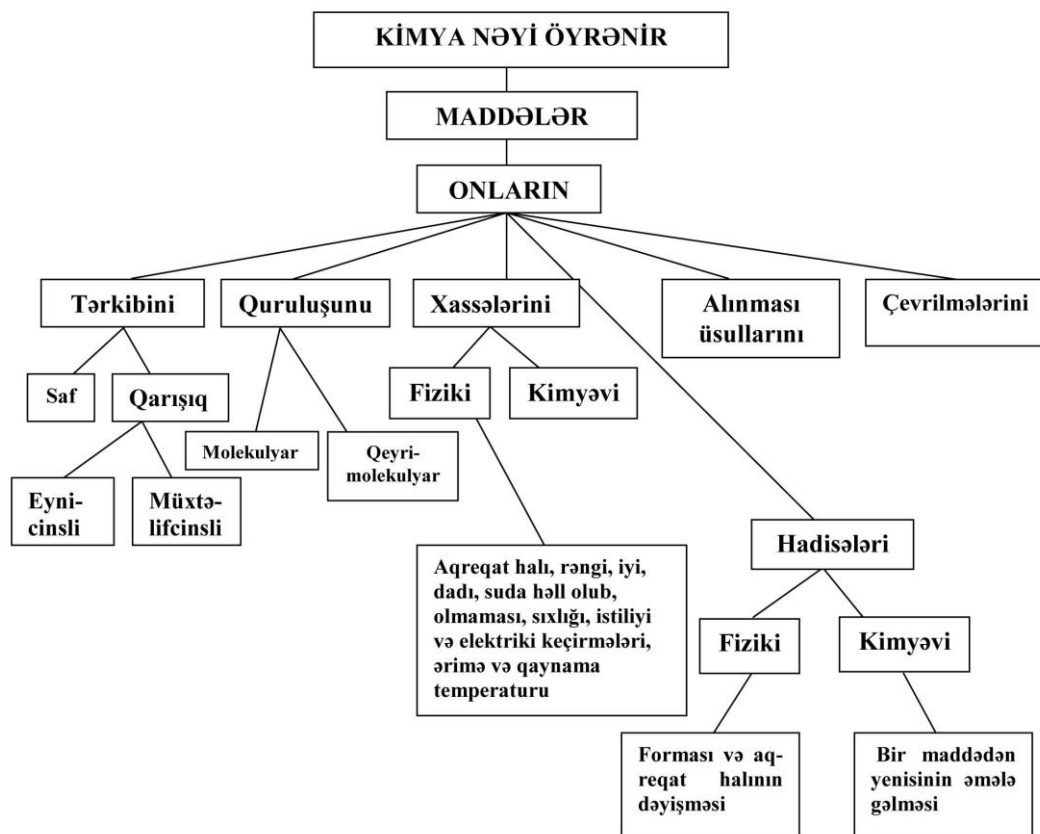
Şagirdlərin fərziyyələri və müəllimin əlavələri əsasında kimyanın tərfi “Kimya - maddələr, onların tərkibi, quruluşu, alınması üsulları, xassələri, çevrilmələri və bu çevrilmələri müşayiət edən hadisələr haqqında elmdir” kimi ifadə olunur [5].

Sonra müəllim əlavə edir ki, kimya bir çox elmlərlə, əsasən də biologiya, fizika, geologiya və riyaziyyatla sıx əlaqədardır.

Kimyanın tərfi və digər elmlərlə əlaqəsi barədə şagirdlərdə aydın təssəvür yaratmaq üçün onların sxemlə ifadəsi ekranda nümayiş etdirilir (sxem 1, 2).

Sxem 1.

Sxem 2.

Müəllim şagirdlərdə kimya fənninə maraq oyatmaq üçün, onlara gündəlik həyatınızdan kimyəvi maddələrin tətbiq olunduğu hansı sahələri tanıyırsınız? sualı ilə müraciət edir və alınan cavabları öz əlavə məlumatları ilə daha da zənginləşdirərək, şagirdlərdə belə bir fikir formalaşdırır ki, insan həyatının və yaşayışının elə bir sahəsi yoxdur ki, orada kimyanın nailiyyətlərindən istifadə olunmasın.

İlk dərsdə vaxt imkanı baxımından yalnız tərifin birinci ifadəsi olan maddələr onların bəzi xüsusiyyətləri və xassə barədə şagirdlərə məlumat vermək nəzərdə tutulur. Bu məqsədlə şagirdlərə yeni sual və tapşırıqlar verilir:

- Gündəlik həyatınızdan sizə məlum olan maddələri sadalayın.
- Hansı cisimləri tanıyırsınız?
- Adını söylədiyiniz cisimlər hansı maddələrdən ibarətdir?
- Cisimlə maddənin fərqi nədir?

- Eyni maddədən hazırlanmış bir neçə cisimə aid misallar deyin.
- Müxtəlif maddələrdə hazırlanmış eyni formalı cisimə aid misal deyin
- Xassə nəyə deyilir?
- Fizika kursundan sizə maddələrin hansı xassələri məlumdur?
- Müşahidə yolu ilə maddələrin hansı xassələri barədə məlumat əldə etmək olar?
- Maddələri tərkibinə görə necə təsnif etmək olar?
- Sizə məlum olan maddələrdən hansını saf, hansını qarışıq hesab edərdiniz?
- Saf maddələrlə qarışıqlar arasında hansı fərqli cəhətlər vardır?

Verilən suallar cavablandırıldıqdan sonra müəllim stolun üzərinə yığılmış müxtəlif cisim (əşya) və maddələri şagirdlərə qruplaşdırmağı təklif edir. Şagirdlər təklif olunan maddələr və onlardan hazırlanmış əşyaları 1-ci şəkildəki kimi qruplaşdırırlar.

Maddələr
Şəkil 1.

Cisimlər (əşyalar)

Şəkil 2. Maddələr

Sonra müəllim 1-ci və 2-cü şəkillərdəki maddələrin fiziki xassələri barədə nə deyə bilərsiniz? sualı ilə şagirdlərə müraciət edir.

Şagirdlər müşahidələri və əvvəlki dərslərdən malik olduqları biliklərinə əsasən maddələrin xassələrinə aid məlumatları 1-ci cədvəldəki kimi qeyd edirlər.

Cədvəl 1.

Maddələrin fiziki xassələri

Maddə	Aqrekat halı	Rəngi	İyi	Suda həll olması
Mis	Bərk	Çəhrayı	İysiz	Həll olmur
Dəmir	Bərk	Qara boz	İysiz	Həll olmur
Alüminium	Bərk	Gümüşü ağ	İysiz	Həll olmur
Kükürd	Bərk	Sarı	İysiz	Həll olmur
Şəkər	Bərk	Ağ	İysiz	Həll olur
Xörək duzu	Bərk	Ağ	İysiz	Həll olur
Benzin	Maye	Rəngsiz	İyli	Həll olmur
Bitki yağı	Maye	Sarımtıl	İysiz	Həll olmur
Spirt	Maye	Şəffaf	İyli	Həll olur
Su	Maye	Şəffaf	İysiz	
Kerosin(ağ neft)	Maye	Rəngsiz	İyli	Həll olmur

Sonra müəllim şagirdlərə verilmiş maddələrdən qarışıqlar hazırlamaq və onları təsnif etmək tapşırığı verir. Şagirdlər hazırladıqları su + torpaq, su + şəkər, su+bitki yağı, su + spirt, dəmir tozu + kükürd parçaları, su + xörək duzu qarışıqları adi gözlə müşahidə etməklə aşağıdakı cədvəldəki kimi qruplaşdırırlar.

Cədvəl 2.**Qarışıqlar**

Eynicinsli	Müxtəlifcinsli
Su + şəkər	Su + torpaq
Su + spirt	Su + bitki yağı
Su + xörək duzu	Su + benzin
	Dəmir tozu + kükürd

Müəllim onu da qeyd edir ki, bəzən saf maddəni yeni cinsli qarışıqla adi gözlə baxmaqda səhv salmaq olar. Məsələn şagird ilk baxışdan şəkər tozu həll edilmiş suyu saf maddə (su) hesab edə bilər.

Şagirdlərə qarışıqları ayırmaq üçün hansı üsullar bilirsiniz? sualı verildikdə onlar süzmə, maqnitlə təsir etmə, buxarlandırma, durultma barədə məlumat verə bilərlər. Xromotoqrafiya və distillə üsullarını isə müəllim özü əlavə edir.

Dərsin sonunda müəllim bildirir ki, növbəti dərsimizdə həmin üsulların tətbiqini həyata keçirmək üçün qarışıqların ayrılmasına dair təcrübələr aparılacaq.

Kimyadan ilk dərsin səmərəli təşkili və keçirilməsinin nəticəsində

Şagird:

Bilir:

kimya nəyi öyrənir; kimya hansı elm sahələri ilə sıx əlaqədardır; maddə nədir; cisim nədir; xassə nədir; maddənin fiziki xassələrinə nələr aiddir ; maddənin kimyəvi xassəsi dedikdə nə nəzərdə tutulur; saf maddə nədir; qarışıq nədir; qarışıqlar hansı növlərə ayrılır.

Bacarıq:

cisimlə maddəni fərqləndirməyi; maddələri aqreqat halına görə təsnif etməyi; eyni cincli və müxtəlif cinsli qarışıqlar hazırlamağı; saf maddə ilə qarışıqların fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirməyi; qarışıqları ayırmaq üçün üsul təklif etməyi.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. R.Y. Əliyev, Ə.T. Əzizov. Kimyanın tədrisi metodikası, II hissə, Bakı, 2006, 393 s.

2. С.С. Космодемьянская, С.И. Гильманшина. Методика обучения химии. Казан 2011 .

3. Н.Е. Кузнецова и др. Методика преподавания химии. М.1984

4. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün kimya fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu). Bakı, 2013.

5. M.M.Abbasov, V.M.Abbasov və başqaları. Kimya. Ümumtəhsil məktəblərinin 7-ci sinfi üçün dərslik. Bakı, "Aspoliqraf", 2014, 96 s.

6. İnternet materialları

Г.А.Ахмедзаде, А.З.Мамедова, Г.В.Шадлинская

О методике организации и проведения первого урока в школьном курсе химии

АННОТАЦИЯ

В статье говорится о вопросах, внимание которым должен уделять учитель при организации и проведении первого урока по химии. использовании приемов и подходов, наглядных пособий для привлечения интереса учащихся к предмету. В конце отмечаются знания и умения, полученные на первом уроке.

G.A. Ahmadzade, A.Z. Mammadova, G.V. Shadlinskaya

About the procedure of organizing and holding the first lesson in the school course of chemistry

SUMMARY

The article describes the issues that attention should be paid to the teacher in organizing and carrying out the first lesson in chemistry. Using methods and approaches of visual aids to attract students' interest in the subject. In the end marked the knowledge and skills obtained in the first lesson.

Açar sözlər: alt standart, dərsin məqsədi, cisim, maddə, xassə, eynisinsli və müxtəlifcinsli qarışıqlar, bilik, bacarıq.

Ключевые слова: подстандарт, цель урока, предмет, вещество, свойство, однородные и разнородные смеси, знание, умение.

Key words: a standard lesson aim, subject, substance, property, homogeneous and heterogeneous mixtures, knowledge, skills.